ปลาไหลเผือก

1. **ชื่อสมุนไพร** ปลาไหลเผือก (PLA LAI PUEK)
2. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Eurycoma longifolia* Jack **ชื่อวงศ์** Simaroubaceae
3. **ชื่ออื่น** กรุงบาดาล (สุราษฎร์ธานี), คะนาง ชะนาง (ตราด), ตรึงบาดาล (ปัตตานี), ตุงสอ แฮพันชั้น (ภาคเหนือ), ตุวุเบ๊าะมิง ตุวุวอมิง (มาเลย์-นราธิวาส), เพียก (ภาคใต้), หยิกบ่อถอง หยิกไม่ถึง เอียนดอน (ภาคอีสาน), Ali's umbrella

4. **ลักษณะทางพฤกษศาสตร์**

ไม้ต้นขนาดเล็ก ไม่ค่อยแตกกิ่ง สูงได้ถึงประมาณ 10 เมตร ตามลำต้นมักพบรอยแผลเป็น

ใบ เป็นใบประกอบแบบขนนกปลายคี่ ยาวประมาณ 1 เมตร มักออกเป็นกระจุกที่ปลายยอดหรือปลายกิ่ง ใบย่อยเรียงตรงกันข้ามหรือเกือบตรงกันข้าม รูปใบหอกถึงรูปไข่กลับแกมรูปใบหอก กว้าง 1.5-6 เซนติเมตร ยาว 5–20 เซนติเมตร ปลายแหลมหรือเรียวแหลมโคนมนถึงโค้งกว้าง ขอบเรียบ

ดอก ช่อดอกแบบช่อแยกแขนงขนาดใหญ่และโปร่ง ออกตามซอกใบ มีขนประปรายและมีขนต่อมแบบตุ่มแข็ง ดอกสีแดง แยกเพศหรือสมบูรณ์เพศ ดอกเพศผู้มีใบประดับรูปสามเหลี่ยม หลุดร่วงง่าย ก้านดอกค่อนข้างอวบ กลีบเลี้ยงโคนเชื่อมติดกัน ปลายแยกเป็น 5 กลีบ รูปไข่ถึงรูปสามเหลี่ยม กลีบดอกมี 5 กลีบ รูปใบหอกถึงรูปไข่แกมรูปขอบขนานหรือรูปไข่กลับแกมรูปขอบขนาน กว้าง 2-3 มิลลิเมตร ยาว 4.5-5.5 มิลลิเมตร เมื่อตูมขอบพับเข้าจรดกัน เกสรเพศผู้มี 5 อัน อับเรณูมีขนาดเล็กมาก เป็นหมัน ดอกเพศเมียคล้ายดอกเพศผู้ รังไข่อยู่เหนือวงกลีบ คาร์เพลไม่เชื่อมติดกัน มี 5 คาร์เพล แต่ละคาร์เพลมี 1 ช่อง และออวุล 1 เม็ด ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 5 แฉก

ผล แบบผลเปลือกแข็งเมล็ดเดียว รูปรีหรือรูปไข่ กว้าง 0.5-1.2 เซนติเมตร ยาว 1-1.7 เซนติเมตร

5. **ส่วนที่ใช้ทำยา**

รากแห้ง

6. **สรรพคุณของแต่ละส่วนที่ใช้ทำยา**

ตำราสรรพคุณยาไทยว่ารากปลาไหลเผือกมีรสขม เมาเล็กน้อย สรรพคุณถ่ายพิษต่าง ๆ ถ่ายฝีในท้อง ถ่ายพิษไข้ พิษเสมหะและโลหิต แก้ไข้ ตัดไข้ทุกชนิด เป็นต้น

กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
กระทรวงสาธารณสุข

7. รายงานการวิจัยปัจจุบัน

ข้อมูลการศึกษาทางพรีคลินิกพบว่า รากปลาไหลเผือกแสดงฤทธิ์ต้านเชื้อไข้จับสั่นชนิด *Plasmodium falciparum* สายพันธุ์ที่ดื้อยาคลอโรควิน (chloroquine-resistant) สารที่แสดงฤทธิ์เป็นสารกลุ่มควอสซินอยด์ 3 ชนิด คือ ยูไรโคมานอล (eurycomanol) ยูไรโคมานอล-3-โอ-บีตา-ดี-กลูโคไพราโนไซด์ (eurycomanol-2-O-β-D-glucopyranoside) และ 13บีตา18-ไดไฮโดรยูไรโคมานอล (13β,18-dihydroeury comanol)

8. สารสำคัญ

รากปลาไหลเผือกมีองค์ประกอบเคมีกลุ่มควอสซินอยด์ (quassinoids) หลายชนิด ที่สำคัญ ได้แก่ ยูไรโคมาแลกโทน (eurycomalactone), ยูไรโคมาโนน (eurycomanone) ยูไรโคมานอล (eurycomanol) ยูไรโคมานอล-2-โอ-บีตา-ดี-กลูโคไพราโนไซด์ (eurycomanol-2-O-β-D-glucopyranoside) 13บีตา,18-ไดไฮโดรยูไรโคมานอล (13β,18-dihydroeurycomanol) นอกจากนั้นยังมีสารอื่น ๆ อีกหลายชนิด เช่น เบนโซควิโนน (benzoquinones) สเตอรอล (sterols) และแซโพนิน (saponins) เป็นต้น

9. แหล่งกำเนิด และกระจายพันธุ์

พืชชนิดนี้มีเขตการกระจายพันธุ์ตั้งแต่ประเทศพม่า ลาว เวียดนาม กัมพูชา ไทย มาเลเซีย และอินโดนีเซีย ในประเทศไทยพบขึ้นเป็นไม้ชั้นล่างในป่าดิบเขาและป่าเบญจพรรณ มักชอบขึ้นในดินทราย ที่สูงตั้งแต่ 0–700 เมตร มักพบมากตามที่ต่ำ

10. พื้นที่เหมาะสมในการปลูกในประเทศไทย

- **ลักษณะพื้นที่** ป่าดิบแล้ง ป่าสะเดา ป่าเบญจพรรณ ป่าดิบชื้น
- **ภาค** ทั่วทุกภาคของประเทศไทย
- **จังหวัด** จันทบุรี ตราด ตรัง อุดรธานี ชัยภูมิ

11. การคัดเลือกพันธุ์ (พันธุ์ที่นิยมปลูกในประเทศไทย)

- **พันธุ์ที่ใช้เป็นยา** พันธุ์พื้นบ้านทั่วไป
- **พันธุ์ที่ใช้เป็นอาหาร** ไม่นิยมทำเป็นอาหาร

12. การขยายพันธุ์

ขยายพันธุ์ด้วยการเพาะเมล็ดและการตอนกิ่ง แต่นิยมการเพาะเมล็ด ปลาไหลเผือกมีผลเป็นพวงคล้ายผลสะเดา พวงหนึ่งจะมีประมาณ 5 ผล เมื่อผลแก่จะมีสีแดงเข้มอมม่วง แกะเอาเมล็ดข้างใน และ 1 ผล จะได้ 1 เมล็ด นำแล้วมาล้างน้ำให้สะอาดแล้วตากแดดให้แห้ง นำไปเพาะในกระบะเพาะประมาณ 3 – 4 สัปดาห์ ปลาไหลเผือกจะงอก เมื่อสูงประมาณ 10 – 15 เซนติเมตร แยกลงถุงเพาะชำที่ใส่ดินผสมและมะพร้าวสับไว้ในเรือนเพาะชำ รดน้ำให้ชุ่มชื้นอยู่เสมอ

13. การปลูก/สภาพแวดล้อมที่เหมาะสมในการปลูก

- **ฤดูกาลเพาะปลูก** การปลูกปลาไหลเผือกนิยมปลูกในฤดูฝน ในช่วงพฤษภาคม – กรกฎาคม
- **การเตรียมดิน** โดยการขุดหลุมกว้าง 50 เซนติเมตร ยาว 50 เซนติเมตร ลึก 50 เซนติเมตร รองก้นหลุมด้วยปุ๋ยคอก หรือปุ๋ยหมัก เนื่องจาก ปลาไหลเผือกเป็นพืชไม่ค่อยมีกิ่งก้านมากนัก ระหว่างหลุมเว้นระยะ ประมาณ 3 – 4 เมตร

กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
กระทรวงสาธารณสุข

- วิธีการปลูก เมื่อต้นกล้าปลาไหลเผือกอายุ 1 – 2 ปี ลำต้นและรากแข็งแรงเอาลงปลูกได้เลย โดยการกลบดินให้พูนโคนต้นไม่ให้น้ำขังมาก แล้วปักไม้พยุงต้นและผูกเชือกให้เรียบร้อย รดน้ำให้ชุ่มชื้นอยู่เสมอ

14. การปฏิบัติดูแลรักษา

- การให้ปุ๋ย การให้ปุ๋ยปลาไหลเผือกเมื่อรองก้นหลุมแล้ว จะให้อีก 6 เดือน ให้พร้อมกับการพรวนดินกำจัดวัชพืช ควรให้ปีละประมาณ 2 – 3 ครั้ง

- การให้น้ำ ปลาไหลเผือกชอบน้ำระดับปานกลาง ระยะแรกควรรดน้ำให้ชุ่มอยู่เสมอ พอถึงฤดูฝนปล่อยตามธรรมชาติ

- การกำจัดวัชพืช ควรทำพร้อมกับการพรวนดินและใส่ปุ๋ย ปีละ 2 – 3 ครั้ง

- การป้องกันกำจัดโรคและแมลงศัตรู ปลาไหลเผือกไม่ค่อยมีโรคและแมลงรบกวน ควรจะใช้สารจำพวกสะเดา หรือชีวภาพฉีดพ่นก็ได้

15. การเก็บเกี่ยวและการปฏิบัติหลังเก็บเกี่ยว

- ฤดูกาลการเก็บเกี่ยว เก็บเกี่ยวได้ทุกฤดูกาล ปลาไหลเผือกควรเก็บเกี่ยวเมื่ออายุ 4 – 5 ปี ขึ้นไป เพราะรากจะใช้ทำยาได้ ถ้าเก็บเกี่ยวปลายฝนต้นหนาวขุดดินง่าย เพราะดินจะอ่อนช่วงฤดูแล้ง

- วิธีการเก็บเกี่ยว ต้องขุดดินจากโคนต้นลึกลงไปตามรากในแนวยาว หรือถ้าดินอ่อนสามารถถอนจนรากหลุดออกมา (ปลาไหลเผือกรากจะยาว 1 - 2 เมตร)

- การแปรรูปหลังการเก็บเกี่ยว เมื่อได้รากปลาไหลเผือกมาแล้ว นำรากไปล้างน้ำให้สะอาด แล้วนำมาสับเป็นชิ้นเล็ก ๆ ตากแดด 4 – 5 วัน จนแห้ง และนำไปอบอีกครั้งจนแห้งสนิท

- การบรรจุและการเก็บรักษา เมื่อได้รากปลาไหลเผือกแห้งมาแล้ว นำใส่ถุง หรือกระสอบโปร่ง มัดปากให้แน่นเพื่อนำส่งจำหน่ายต่อไป เก็บไว้ในห้องที่มีอุณหภูมิปกติ

16. การจำหน่าย

รากปลาไหลเผือกแห้ง ราคากิโลกรัมละ 80-200 บาท

กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
กระทรวงสาธารณสุข